

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1217/1-XVII/9 26.09.2013. године	
--	--

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој VII редовној седници, одржаној дана 26.09.2013. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: РАДНА ШКОЛА У СРБИЈИ (1880-1940), кандидата мр Александре Илић Рајковић и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 23.03.2010. године.

Ова се одлука упућује Стручном већу Универзитета на сагласност.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Комисији 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Милош Арсенијевић
---	---

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр.6/2370</u>	
(број захтева)	
<u>27.09.2013.</u>	
(датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Александре (Владан) Илић Рајковић

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ

Александра (Владан) Илић Рајковић

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом:

Радна школа у Србији (1880-1940)

Универзитет је дана 23.03.2010. својим актом под бр 612-152/33-1 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Радна школа у Србији (1880-1940)

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Александре (Владан) Илић Рајковић

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 27.06.2013. одлуком факултета под бр 851/1-XV/7 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Љубомир Коцућ	редовни проф. у пензији	педагогија	
2. др Наташа Вујисић Живковић	ванредни проф.	исто	Филозофски ф.
3. др Биљана Бодрошки Спариосу	доцент	исто	Филозофски ф.
4. др Светозар Дунђерски	редовни проф.	исто	Филозофски у Н.Саду

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 26.09.2013.

Прилог: 1. Извештај комисије са предлогом 2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја 3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА <u>Проф. др Милош Арсенијевић</u>
--	--

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА Б Е О Г Р А Д

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду изабрало нас је у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације РАДНА ШКОЛА У СРБИЈИ (1880 – 1940), коју је поднела мр Александра Илић-Рајковић, асистент на Одељењу за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду. Пошто смо проучили поднету дисертацију, у могућности смо да поднесемо Већу следећи

ИЗВЕШТАЈ

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Мр Александра Илић-Рајковић рођена је 1975. године у Крушевцу. Гимназију је завршила у родном месту 1994. године. Исте године уписала је студије педагогије на Филозофском факултету у Београду, које је завршила 2000. године, одбраном дипломског рада са темом из националне историје педагогије. Након тога уписала је постдипломске магистарске студије, на смеру Историја педагогије, и почела да ради као асистент-приправник на Одељењу за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду, на предмету Историја педагогије (општа и национална). Магистарску тезу под насловом «Национално васпитање у школама Србије (1878-1918)» одбранила је 2007. године, када је и изабрана у звање асистента за ужу научну област Општа педагогија са методологијом и историја педагогије (предмет Историја педагогије), на Одељењу за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду. Поново је бирана у исто звање 2011. године. Израда докторске дисертације, под менторством проф. др Љубомира Коцића, на тему «Радна школа у Србији (1880-1940)» одобрена је од стране Универзитета у Београду 2010. године.

Сарадник је на пројектима Института за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду које финансира Министарство просвете и науке Републике Србије: «Образовање – подстицај друштвеној и економској трансформацији Србије» (2002-2006); «Образовање и учење – претпоставке европских интеграција» (2006-2010); «Модели процењивања и стратегије унапређивања квалитета образовања у Србији» (2011-2014). Учествовала је на неколико научних скупова (националних и међународних). Објавила је монографију *Уџбеници и национално васпитање у Србији (1878-1918)*, Филозофски факултет, Београд, 2010, 265 стр., као и радове у часописима и зборницима: Испит зрелости као услов за наставак школовања у Србији крајем XIX и почетком XX века, *Андрагошке студије*, Београд, 2010, бр.2, 169-181; „We and others“ in the Textbooks for Elementary school in Serbia at the end of XIX and the beginning of XX century; у А. Đurović, E. Matthes (ed): *Freund-und Feindbilder in Schulbüchern* (117-124). Bad Heilbrunn: Julius Klinkhardt, 2010; Прве студије о квалитету образовања у Србији, у Н. Качавенда-Радић, Д. Павловић-Бренеселовић и Р. Антонијевић (ур.): *Квалитет у образовању* (55-71), Институт за педагогију и андрагогију, Београд, 2011 (коаутор И.Луковић); Continuous monitoring and evaluation in higher education based on example of courses in the history of education and pedagogical ideas, in A. Pejatovic (ed.): *Evaluation in Education in the Balkan Countries* (171-175), Institute for Pedagogy and Andragogy, Faculty of Philosophy University of Belgrade, 2011 (коаутор И.Луковић); Емпиријска педагошка истраживања у часопису «Учитељ» између два светска рата, у Ш. Алибабић, С. Медић и Б. Бодрошки-Спарисос (ур.): *Квалитет у образовању – изазови и перспективе (електронски*

извор) (113-130), Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета, Београд, 2012 (коаутор И.Луковић).

Докторска дисертација мр Алехандре Илић-Рајковић РАДНА ШКОЛА У СРБИЈИ (1880-1940) има 386 страна основног текста, који има следећу структуру: Увод (1-4); Покрет за увођење ручног рада у школе у Србији (5-96); Између покрета за ручни рад и покрета за радну школу (97-115); Радна школа у Србији између два светска рата (116-374); Закључак (375-386). На крају рада наведени су извори, коришћена литература, као и један број прилога.

Предмет и циљ дисертације

Предмет ове дисертације јесте радна школа у Србији у периоду од 1880. до 1940. године – основе и извори, развојни пут и карактеристике овога покрета. Циљ истраживања јесте покушај утврђивања и објашњења околности настанка покрета за радну школу у Србији, сагледавање основних фаза развоја овог покрета, како на теоријском тако и на практичном плану, као и покушај сагледавања доприноса идеја о радној школи педагошкој науци у Србији.

У периоду између два светска рата радна школа представљала је правац нове школе, који је имао већи број присталица међу педагозима и учитељима. С обзиром на број присталица и заговорника имала је карактер педагошког покрета, који је трајао готово две деценије. Идеја радне школе повезује се са концептом нове педагогије и новог васпитања који се у Европи развијао у првим деценијама XX века, а у противставу према хербартовској педагогији која је означавања као традиционална, „стара педагогија“. Овај концепт је подразумевао и практичне покушаје у правцу развијања нове школе и наставе на принципу рада и активности ученика. Наведене идеје имале су снажан одјек и међу српским педагозима и учитељима, те је концепт радне школе заживео и у нашој средини. Иако је у доба покрета настала бројна литература, покрет радне школе у Србији није до сада био предмет целовитог проучавања, те стога није довољно расветљен, нити је сагледан његов допринос развоју педагошке науке код нас. Управо је то разлог што је одабрана ова тема за израду докторске дисертације. У обради теме примењен је метод теоријске анализе и историјски метод са хронолошко-проблемским приступом.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У овом истраживању пошло се од следећих хипотеза: (1) Радна школа у Србији настала је под утицајем идеја које су се појавиле у европској педагогији крајем 19. и почетком 20. века, а у противставу према хербартовској педагогији и имала је обележја педагогије нове школе и новог васпитања; (2) Представници радне школе у Србији наглашавали су различите аспекте овога покрета, што је условило појаву различитих варијанти радне школе; (3) Покрет радне школе дао је знатан допринос развоју педагошке теорије у Србији; (4) Радна школа остварила је позитиван утицај на васпитну праксу, посебно наглашавањем принципа саморадње, тј. активности ученика у васпитно-образовном процесу. Постављене хипотезе истраживањем су потврђене.

Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација се састоји из три поглавља, која се односе на три раздобља развоја покрета за радну школу у Србији: у првом поглављу се расправља о покрету за увођење ручног рада у школе у Србији (последње две деценије 19. века); у другом о међупериоду, тј. периоду између покрета за ручни рад и покрета за радну школу (прве две деценије 20. века); у трећем – о радној школи у Србији у периоду између два светска рата.

У првом поглављу констатује се да покрет за увођење ручног рада у школе у Србији представља претходницу покрета за радну школу, који ће бити актуелан у раздобљу између два светска рата. Почетак покрета за увођење ручног рада у школе везује се за осамдесете године 19. века. Развој овога покрета у раду је представљен у три фазе. У првој фази радило се на утемељењу покрета за увођење ручног рада у основне школе у Србији, што се одвијало упоредо са развојем идеје о ручном раду у једном броју европских земаља. За укључивање педагошке јавности у Србији у ове токове најзаслужнији је Сретен Ацић, који је у својим студијама објашњавао педагошке вредности ручног рада и потребу да се уведе и у школе у Србији, а популарисању ове идеје знатно су допринели и Јован Миодраговић и Јован С. Јовановић. Сагледана у контексту тада актуелних проблема који су оптерећивали школство у Србији, идеја о ручном раду као наставном предмету деловала је као пут за њихово превазилажење, а посебно за премошћавање јаза између школе и живота. У раду су приказане друштвене прилике тога доба у Србији, као и шири просветни и педагошки контекст у којем се овај покрет јавља. Темељно су изложене Ацићеве идеје о садржају ручног рада као наставног предмета, а доста пажње поклоњено је анализи методичких и организационих питања која су се тичала овог предмета, као и разради питања о месту и начину укључивања ручног рада у наставни план основних школа у Србији. Такође, приказана су и нека критичка становишта о педагошкој вредности ручног рада и његовом увођењу у основну школу. Другу фазу покрета за ручни рад карактерише ширење покрета (почиње 1895. године) и везује се за име Јована С. Јовановића, који је, под утицајем Ацићевих идеја, похађао курс за учитеље у Лајпцигу, а потом организовао прве такве курсеве и код нас. У овој фази, идеју о ручном раду учитељи широко прихватају, а подржана је и од родитеља ученика. То је довело до увођења ручног рада у наставни план основних школа (уведен Законом о народним школама 1898), као и у наставни план учитељских школа, а покренут је и посебан часопис *Ручни рад*. Ова фаза, међутим, не траје дуго јер су учитељи, погођени неким одредбама Закона о народним школама – које су по њихов положај биле веома неповољне – реаговали тако што су заузели негативан став према свим новинама које је овај закон увео, па тако и према ручном раду. Тако је већ почетком 20. века дошло до гашења овог покрета (трећа фаза), када се укида обавеза учитеља да похађају курсеве за обуку у извођењу наставе овог предмета, који ће Законом из 1904. године бити пребачен са листе обавезних на листу факултативних предмета.

У другом поглављу разматра се период између покрета за ручни рад и покрета за радну школу који траје од 1904. до 1920. године. Овде је учињен осврт на нове школе у Европи и САД, размотрени су неки проблеми педагошке науке и школске праксе, у то време актуелни, размотрен покрет радне школе у контексту реформе школе, а осврће се и на боравак српских педагога на европским универзитетима и њихово упознавање са идејама о радној школи, које су касније у својим радовима тумачили и теоријски образлагали. Констатује се да је овај период кључан за појаву идеје о радној школи и да

се то може повезати пре свега са теоријским радовима и практичним активностима Џ. Дјуија и Г. Кершенштајнера у овој области.

У трећем, најобимнијем поглављу размотрен је покрет за радну школу у Србији у периоду 1920-1940. године, при чему су узета у обзир следећа питања: информисање домаће јавности о општим педагошким токовима; међународни оквир покрета за радну школу у Србији; теоријско утемељење радне школе од стране домаћих аутора; нормативна основа радне школе; образовање учитеља за реализацију идеја радне школе; радна школа у пракси. Констатовано је да је до половине тридесетих година 20. века у Србији с интересовањем праћен покрет за нову и радну школу у Немачкој, Аустрији, САД, Русији, као и активности Међународне лиге за ново васпитање, и да су српски педагози интерпретирали становишта о радној школи која су била актуелна у овим земљама и образлагали њихов допринос развоју покрета радне школе у Србији и Југославији. Кључни допринос за систематизовање бројних информација и идеја о радној школи, које су објављиване на страницама домаћих публикација, припада В. Спасићу, који констатује да је развој концепта радне школе у 20. веку прошао више фаза – од школе рада мануелног правца Г. Кершенштајнера, преко Гаудиговог учења о раду као духовној активности, затим школе психо-физичког рада, школе доживљаја, схватања о школи као животној заједници, до школе продуктивног рада и концепта школе рада као интегралног дела школе живота. Идеје радне школе биле су предмет разраде у више теоријских радова домаћих педагога различитих педагошких оријентација. Овим питањима бавили су се: М. Р. Милошевић – представник културне педагогије, Ј. С. Јовановић – представник покрета за ручни рад у претходном периоду, учитељи социјалисти, заступници експерименталне педагогије, представници хербартовске оријентације и представници нове педагогије, тј. педагогије заједнице. Установљено је да су неки аутори били активнији у домену популаризације идеје радне школе (Д. Бранковић и В. Спасић), други су допринели њеном теоријском утемељењу (В. Младеновић и В. Ракић), а неки у области методике радне школе (Д. Рајичић и Ј. Ђ. Јовановић).

У раду су разматрани и нормативни оквира за реализацију радне школе у Србији, тј. могућности које за реализацију идеја радне школе пружају школски закони и наставни планови и програми за основну школу (Закон о народним школама од 1929. године, наставни планови и програма за основне школе из 1926. и 1933. године). Анализиран је садржај ових докумената, као и расписа и уредби који су их пратили, а такође и педагошка тумачења решења која су нудили. Констатовано је да је Законом о народним школама из 1929. озваничен концепт радне школе у Југославији. Југословенско законодавство, по угледу на вајмарско, радну школу препознаје као вид реформе наставе која ће допринети реализацији државно-грађанског васпитања, у правцу националне идеологије југословенства. Међутим, иако подржана Законом, радна школа није третирана на одговарајући начин у наставном плану и програму који је донет 1933 (примењиван од 1935. године), јер овај документ није конципиран у складу са очекивањем да настава у оквиру радне школе буде саображена моделу комплексне наставе.

Посебно је анализирано питање образовања учитеља за реализацију концепта радне школе, како у оквирима формалног образовања, тако и кроз стручно усавршавање. С тим у вези размотрено је формално образовање учитеља до 1929. године, нормативно-правна основа организације учитељских школа од 1929. године, схватање радне школе у уџбеницима опште педагогике за учитељске школе, реализација наставе педагошке групе

предмета у учитељским школама са становишта радне школе. Стручно усавршавање учитеља у правцу радне школе сагледано је кроз течајеве за учитеље, инструктивни школски надзор, стручну литературу за учитеље и рад огледне основне школе. Установљено је да су идеје радне школе на плану образовања учитеља до почетка тридесетих година 20. века биле заступљене само у оквиру течајева за учитеље (као облика стручног усавршавања), а након тога постају основа концепције формалног образовања учитеља. У раду су приказани и ставови према радној школи професора учитељских школа. Констатовано је да су у школску праксу млади учитељи одлазили са позитивним ставом према радној школи, мотивисани да самостално изналазе облике реализације овог концепта. Да су у том смислу били активни, показују прилози објављивани у часопису *Учитељ*, у рубрици Школски рад. На основу анализе ових прилога, показано је да је радна школа у пракси реализована углавном у појединим сегментима наставног рада у виду иновација, а ређе као комплексна настава, за коју будући учитељи кроз формално образовање нису ни припремани. Оцењено је да је комплексна настава, ипак, у пракси постепено од идеје прерасла у модел захваљујући ангажовању оних учитеља који су настојали да на основу опште педагошке теорије и искуства у настави дефинишу теорију сопствене праксе.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација мр Александре Илић-Рајковић представља вредан прилог педагошкој науци, посебно националној историји педагогије. Она доприноси бољем разумевању стања и догађања у српској педагогији крајем 19. и у првој половини 20. века. Међу више педагошких оријентација које су се у то време појавиле у Србији, покрет радне школе заузимао је значајно место, те је било потребе темељније размотрити његове основе и изворе, развојну линију и битне карактеристике, као и утврдити његов допринос педагошкој науци у Србији. Докторанд је то успешно учинио, будући да је понудио целовиту студију о овој педагошкој оријентацији, при чему је проблему пришао са више аспеката. Размотрене су теоријске основе покрета, анализирани идеје главних представника, а истовремено испитане и могућности за примену идеја радне школе у пракси, тј. нормативни оквири, као и припрема учитеља – како путем формалног образовања, тако и путем стручног усавршавања – за реализацију овог концепта у настави. Установљено је да је покрет радне школе био развијен и доста прихваћен у српској педагогији прве половине 20. века, да му је претходио покрет за увођење ручног рада у школе, да је настао под утицајем сличних оријентација у европској педагогији, да су његови заговорници и присталице подржавали различите приступе и предлагали различита решења за школску праксу, због чега се може говорити о више варијанти радне школе, да је у свом развоју имао доста осцилација, од којих су неке условљене различитим интерпретацијама основних идеја покрета од стране његових представника, који су често заступали и друге оријентације у педагогији, а неке несналажењем просветних власти у предузимању корака који би обезбедили ваљану нормативну основу за реализацију овог концепта у пракси, као и извесним неразумевањем и slabим интересовањем учитеља, у појединим периодима, за ове идеје. Констатовано је да је радна школа дала значајан допринос српској педагогији, обогативши је новим идејама и приступима, како у погледу разумевања и решавања појединих важних теоријских питања, тако и у погледу практичних покушаја усмерених на развој васпитне праксе и унапређивање наставе. Утврђено је, такође, да се најопштијим и најзначајнијим доприносом радне школе може сматрати разрада и дефинисање принципа саморадње, тј. принципа активности ученика у

настави, који и данас представља значајно поље интересовања у педагошкој науци. Установљено је да се у концепту радне школе налазе и корени више сегмената који су интегрисани у актуелне педагошке токове, као што су: тематско планирање у настави, рефлексивна педагошка пракса, систем стручног образовања, проблематика радног васпитања. Идеје и приступи у решавању појединих педагошких питања које је понудила радна школа, и на теоријском и на практичном плану, представљају недовољно истражено наслеђе педагошке науке код нас. Посебан значај ове дисертације јесте управо у томе што пружа одговоре на нека од тих питања.

У обради ове теме коришћена је обимна литература, како на српском језику, тако и страна литература, што је омогућило да се овај проблем потпуније сагледа и обради. Одабрана су и обрађена питања релевантна за ову тему и тумачена на одговарајући начин. Закључци које је докторад изводио су логични и засновани на ваљаној аргументацији. Постављени задаци истраживања су реализовани и тема, у целини узето, успешно обрађена. У дисертацији има, наравно, и питања која се могу нешто друкчије тумачити и образлагати, неких недовољно разјашњених питања, извесне неуједначености у обради појединих тема, а могу се поставити и нека питања у вези са коришћењем извора, али о томе ће бити више речи на усменој одбрани ове дисертације, када ће чланови комисије бити у прилици да поставе конкретна питања и затраже одговарајућа разјашњења.

Закључак

На основу изложеног, Комисија оцењује да докторска дисертација мр Александре Илић- Рајковић – под насловом *Радна школа у Србији (1880-1940)* – испуњава услове који се овој врсти радова постављају, те предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да је прихвати и одобри усмену одбрану.

У Београду, 20. августа 2013. године

К О М И С И Ј А

Проф. др Љубомир Коцић

Проф. др Наташа Вујисић-Живковић

Доц. др Биљана Бодношки-Спариосу

Проф. др Светозар Дунђерски
(Филозофски факултет у Новом Саду)